

UNSEVER

TURİZM PARADOKSU

TURİZM, AKREBİN ETRAFINDAKİ ATEŞ ÇEMBERİDİR KİMİ ZAMAN!

İlker ÜNSEVER

Avukat

Boğaziçi Üniversitesi UBYO Turizm İşletmeciliği Bölümü Öğretim Görevlisi

TURİZM PARADOKSU

TURİZM, AKREBİN ETRAFINDAKİ ATEŞ ÇEMBERİDİR KİMİ ZAMAN!

Yeni bir şey değil belki, ama gerçeği ifade eden metafordur başlıkta yazılan. Tekrarlayalım: Turizm, akrebin etrafındaki ateş çemberidir kimi zaman! Sardı mı etrafını çepeçevre, yapacak bir şey bırakmaz etrafı sarılana kendini sokmaktan gayrı...

Başlıktaki 'kimi zaman' ifadesine dikkatinizi çekiyorum. Henüz 'her zaman' değildir çok şükür, ama 'çoğu zaman' olmasına ramak kalmış bir zamandır, şimdiki zaman.

Ateş ve akrep metaforundan hareketle turizm kavramını 'tu-kaka' ettiğimi düşünmeyin, ne de olsa ekmeğimi turizm sektöründen kazanıyorum, öğrencilerime turizm anlatıyorum, bir anlamda turizm ateşinin sönmemesi için çalışıyorum yıllardır. Benim yapmak istediğim, bir tespit; turizmi sayılardan ibaret sanan uyuyanlara, bir uyarı; turizmi gelen paradan ibaret sananlara ve bir isyandır; gönülleri kör, zihinleri miyop olanlara... Onlar ki sürdürülebilirliği dikkate almadan, arz-talep dengesini umursamadan, turizmi 'parsellerden' ibaret sanıp, ateşle çevirdiler memleketin birçok yerini...

Bu kadar ateşli bir girizgâhtan sonra sakinleşip anlatayım derdimi. Efendim, günümüzde mevcut turizm tanımlarının tamamı bize; *"insanların gezme, görme, eğlenme ve öğrenme gibi amaçlarla, bir yerden başka bir yere gidip, orada zaman geçirmesinin turizm olduğunu"* söyler. Burada bir yerden diğer bir yere geçici olarak gidilip, geri dönülmesidir esas olan. Bir yerden diğer bir yere gidilecek (seyahat) ve orada yeme-içme ve konaklama gibi ihtiyaçlar giderilecek ki yapılan işin adı turizm olsun. İnsan neden gider de kalır evinden başka yerde? Görülmeye değer bir şeyler vardır da ondan... Deniz olur, güneş olur, antik kent olur, özgün bir etkinlik olur da gidersiniz. Yani görülmeye ve yaşanmaya değer bir şey vardır gidilen yerde, bulunduğunuz yerden farklı, sizi çağıran bir şey...

Gidersiniz, görürsünüz ve kalırsınız. İyi bir şeydir; farklı olanı, görülesi olanı görmek, bilmek, tanımak... Hoş, turizmin doğuşu kabul edilen, Thomas Cook isimli rahibin oğluyla birlikte düzenlediği turlara karşı dahi bu turları küçümseyen bakışlar varmış zamanında. Bakın meselâ, daha 1910 da Louis Bertrand *"...turistik seyahatte gerçeklik, çevirisinden okunmuş bir metin gibi tahrif edilmiş olarak ulaşır"*¹ diyor. Bir başkası ise *"gittikleri yerde önlerine gelen her şeyi silip süpürüp, dükkânların raflarını boşaltmaz ama uğruna geldikleri şeyi yerken, en iyi lokmaların hızla azaldığını görürler."*² diyor turistler için... Ya bu turizm tanımına ne dersiniz: *"Turizm, özgün hale getirmekle yetinmeyerek onlara düzen vermekte ve 'kutsallaştırarak' cazibe kaynaklarının biçimini bozmaktadır. Dolayısı ile 'gerçeği' sahteletmektedir"*³. Stendhal, Floransa için, Henri Beyle'nin 1959 baskılı kitabında *"turistlerle dolu koca bir müzeden ibaret"* diyordu, küçümseyerek... Söylediği yıl 1826!.. Acaba bugün "kitle turizmi endüstrisini" görseydi ne derdi?

İster Adorno'nun "kültür endüstrisi" tanımlarına, ister Jean- Didier Urbain gibi "seyyah" ile "turisti" birbirinin karşısı görenlere itibar edin, isterseniz görülecek yerleri görme olanağını zenginlerin tekelinden çıkaran günümüz turizmine biat edin, sonuç değişmiyor:

¹ Cogito sayı 59

² Zygmunt Bauman-Turist sendromu Adrian Franklin ile söyleşi

³ Jean-Didier Urbain- Yolcu ve ikizi

insanlar her olanakta “başka” bir yerde geçici ve oraya ait olmadan bulunmayı istemişlerdir, isteyeceklerdir...

Hangi saikle olursa olsun, gittiğiniz yerde kalacaksınız! Yani konaklayacaksınız ki ‘turizm’ olsun... Ve gidip de konakladığınız “o” yerde, klima istersiniz, havuz istersiniz, sizin için ‘spa’ hizmeti verecek tesisler istersiniz. Size ‘gel!’ diyenler de zaten bu tesisleri yapacaklardır ki siz orada zaman geçirip, para harcayasınız. Gidenlerin konaklaması için yapılacak tesislerin özellikleri, sizin alıştığınız, evinizdeki konforu, hatta daha fazlasını karşılayacak nitelikte olacaktır. Bununla yetinmeyecek, evinizdekinden daha fazla yiyecek, daha fazla içecek, daha fazla yıkanacak; daha fazla şampuan, sabun kullanacaksınız. Yani daha fazla tüketeceksiniz; doğayı, havayı-suyu ve dahi çeşit, çeşit ürünleri...

Ve ayrıca, bu tesisler, gidip de görmek istediğiniz her şeye en yakın yerde, hatta mümkünse görmek istediğiniz yerin tam ortasında olacaktır. İstanbul’da örneğin gidilen yer, mümkünse Sultanahmet’te ya da Boğaz’da, Venedik’se, San Marco meydanındaki otel tercih sebebi olacaktır. Bunlar, kitlelerde “gitme” talebinin oluşturulabilmesi ve akabinde bu talebin karşılanabilmesi için önemli unsurlardır. Sonuçta ne kadar çok insan giderse, gidilen yerdeki insanlar o kadar çok para kazanacaktır. Öyleyse, daha çok gelir için, çok kişinin kalabileceği tesisler, gidip gelinecek yollar, havaalanları, limanlar yapılmalıdır.

Turizm Paradoksu: görülesi her şey, görmeye gelenlerce tüketilebilir.

“Daha çok turist, eşittir daha çok turizm geliri” gayet anlaşılabilir bir denklemdir. Öte yandan, gidilen yerde, gelecek kişiler için yapılan her şey, gidilen yerin ‘görülecek’ niteliğinden koparılacak ‘parseller’ üzerine inşa edilecektir. Yeni binalar, yeni yaşam biçimi, yeni sosyal ve ticari ilişkiler, yeni kazançlar, gidilen yerde (turistik yer-destination) hızla artacaktır. Yeni kazançlar (ki burada turizm gelirleri oluyor) oradakilere tatlı gelecek, tesis, tesis, tesis inşa edilecek, ‘daha çok’ ve ‘daha da çok’ için, gidilen yerdeki görülmeye değer her şey hızla küçülecek, yok olacaktır. İşte buna TURİZM PARADOKSU diyorum. Turizmin, akrebin etrafındaki ateş olması meselesi budur...

Side’yi, Aspendos’u otellerin arasına gömünce, görülmeye değerliğinden ne kadar çok şey kaybediyor değil mi? Sultanahmet’i ve Ayasofya’yı etrafındaki binalardan ayıklayabilsek (yani o binaları hiç yapmamış olsak) neler değişirdi acaba? Daha ‘görülmeye değer’ olmaz mıydı? Ama o zaman görmeye gelenlere konaklama, yeme-içme hizmetlerini nerede sunacaktık? İşte turizm paradoksu! Oralara giden biz turistler, bizim konfor talebimiz için yapılmış otellerden etrafa bakıp da “*yazık olmuş buralara*” veya “*bozulmuş bu Side!*” demiyor muyuz? Bu da ‘turist paradoksu’ olsa gerek!

Turizm ve Çevre Savaşları

1982 yılında yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, hem turizmin hem de Kültür ve Turizm Bakanlığın en temel kanunudur. Bu kanun, özelliği itibarı ile ‘yap’ diyen bir kanundur. İnkâr edilemeyecek bir gerçek olarak; Türkiye, bugün sahip olduğu turizm potansiyelini bu kanuna borçludur... Arazi tahsisinden imar ayrıcalığına, tüm turizm teşvikleri bu kanunun getirdikleridir. Artık eski gücünde olmasa da turizm imarı konusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı’nı bugün de ‘en yetkili’ makam yapan, yine 2634 sayılı bu kanundur. Turizm alanında yapılan hemen her şey bu kanunun ve uygulayıcısı Bakanlığın eseridir. Bu anlamda eldeki ‘turizm başarısı’ konusunda, herhangi bir hükümet dönemine bağlı olmaksızın Bakanlık en büyük paya sahiptir. Eğer bugün, gelinen noktadan memnun

değilsek de sebebi aynı adrestir. Bu kanuna ve dahi Bakanlığa göre, turizmi teşvik etmek ile bol bol tesis yapmak, yatak sayısını arttırmak aynı anlama gelmektedir. Ki bu nedenle olsa gerek, halen turizm, bu anlamda ‘fena halde’ teşvik edilmektedir! Burada, Türkiye’deki yatak sayısının verimli kullanılmaması, arz-talep dengesinin bozulmaya başlaması, bu nedenle fiyat üzerinden rekabetin turizm gelirlerini olumsuz etkilemesi gibi birçok konu konuşulmaya değer olup, bu yazının hedefinden uzaklaşmamak adına başka bir yazıya bırakılmaktadır.

Geldiğimiz noktada, devlette eskisi gibi teşvik, girişimcilerde iştah olmadığı için mi yoksa hep söylenen ‘ucuz, kalitesiz turist’ nedeniyle mi bilinmez, artık çevre hassasiyetimiz de öne çıkmaya başladı. Kuşadası’nı, Marmaris’i kaybettikten sonra, yani ‘görölmeye değerlik’ katsayımız azaldıkça, turizmin sürdürülebilmesi için ‘korumacılık’ yönümüz gelişmeye başladı. Öyle ki 1982’den yakın zamana kadar ‘yap!’ diyen, ‘teşvik eden’ mevzuat, şimdilerde daha çok ‘yapma!’ diyor. ‘Yasak’, turizm tesisleri için ‘teşvik’ ten daha çok karşımıza çıkıyor. Çevre örgütleri, doğa dostları ‘yasakçı’ oldular. Turizm ve çevre, çatışan kavramlar olarak gündemde yer buluyor. Mevzuat ve bürokrat çatışmalarında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı’na karşı... Örtülü ve düşük yoğunluklu bir savaş sürüyor Ankara’da... Ya da biz öyle zannediyoruz. Olanlara bakınca, el bebek-gül bebek geçinip gidiyorlar. Kaderin cilvesi olsa gerek, çevrecilerin en önemli gol silahları, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları, onlar da idari olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlılar...

Yasak ve Ceza ile Koruma Yöntemi Başarısızlığa Mahkûmdur

Türkiye’de değişmeyen bir yöntemdir; yasaklamak ve cezalandırmak. ‘Sallandıracaksın bir ikisini...’ mantığına göre, yasaklama ve bu yasaklara uymayanı en ağır şekilde cezalandırma yöntemi, ‘korumak’ için en temel davranış biçimidir. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu en ağır yaptırımları içeren bir kanun. Hani neredeyse yukarıda yazdığımız ‘sallandıracaksın bir ikisini...’ anlayışının vücut bulmuş hali. Meselâ Arkeolojik Sit veya 1. Derece Doğal Sit ilan edilmiş yerden su borusu geçirdin, yallah hapise, iki taşı üst üste koydun, yallah hapise... Öyle ‘girdin-çıktın’ değil, 2 seneden başlıyor ve ne paraya çevriliyor ne de ertelenebiliyor. Bir dolu köy muhtarı Ağır Ceza Mahkemesi kapılarında sürünmekte, bir dolusu da cezaevinde gün saymakta... Yeni bir kanun zannetmeyin, bu kanun da 1983 yılına dayanıyor. Askeri dönem ürünü ne de olsa! Yani acayip bir koruma altında yıllardır ülkemizin nadide yerleri... O zaman, *“nasıl oluyor da böylesine talan edilmiş bu memleket?”* diye sormayın sakın, cevabı bende yok!

Bir dolu güzel ev yıkılmak üzeredir, çivi çakamazsınız, yasaktır. Ama bir yıkılırsa, değmeyin keyfinize, yerine apartmanı dikersiniz, hem de en Lâz müteahhit işi... Bu, kültür ve tabiat varlığını korumak için yıllardır uyguladığımız bir yöntem. Belki de bu sayede bu kadar güzel korunmuş yalılarla çevrilidir (!) İstanbul Boğazı, İzmir Körfezi...

Kültür ve tabiat varlığını böyle korurken, bazı bölgeleri çok daha “özel” koruma altına almışız. Bunun için de 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 9. Maddesi uyarınca Özel Çevre Koruma Kurulları kurmuşuz. Bu kapsamda 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyi çıkarmışız 1989 yılında... Buna göre Bakanlar Kurulu kararları ile bir yer kapsam altına alındı mı, artık orada Özel Çevre Koruma Kurulu adındaki koruyucu makamın dediği olur. Yani özel çevre koruma varsa katmerli bir koruma var demektir. Bir bölge bu kapsama alınırken çıkan Bakanlar Kurulu kararlarının ilk maddesinin kalıbı aynen *“Ekli haritalarda kara ve deniz sınırları belirtilen alanları; çevre kirlenmesi ve bozulmasına karşı korumak, buraların doğal güzellikleri ve tarihi kalıntılarının gelecek nesillere intikalini teminat*

altına almak amacıyla 'Özel Çevre Koruma Bölgesi' olarak tespit ve ilan olunmuştur.” şeklindedir. Örneğin Fethiye Ölüdeniz, 1988 yılından bu yana Özel Çevre Koruma Kurulu yetkisi altında korunmaktadır. O tarihten bu yana Ölüdeniz korunurken (!) bugünkü haline ulaşmıştır. Resimlerinden eskiyi bulmak zor değil, yeniye görmek için *google earth* aracılığıyla bakmak yeterli olacaktır. Öncesi ve sonrasına bakınca, kararı siz verirsiniz, nasıl korunduğunun!

Konumuz turizm olduğuna göre, Ölüdeniz, anlatmak istediklerimiz için en iyi örneklerden biri... 1990 ların başına kadar Ölüdeniz’de (Ölüdeniz tanımının içine lagün ve Belceğiz’i de alıyorum elbette) çadır kampları ve (nasıl olmuşsa) tam lagünün en dibinde tek bir tesis vardı, betonarme ama makul ölçülerde... Şu anda ise Ölüdeniz’de yüzlerce tesis, binlerce yatak var... Nerdeyse koca bir şehir kuruldu Ölüdeniz Belceğiz’de; oteli, lokantası, diskosu, çarşısı... Lagün, kısılmış bir köşe ve resimlerde Türkiye’nin vitrini olarak kaldı, binaların az ötesinde... Ki Lagün içinde de ‘izinle’ inşa edilmiş yeme-içme tesisleri, havadan bakıldığında bile rahatsız edici bir görüntü veriyor. Yeni çekilen fotoğraflarda kadraj gittikçe küçülmek zorunda kalıyor, Ölüdeniz’i resimlerken... İnsan merak ediyor, acaba, kaç tesisi daha “kaldırabilir” Ölüdeniz ve çevresi? Ya da soruyu tersten sorarsak: Daha kaç “yatak” Ölüdeniz’i gerçekten öldürebilir?

Çare, Sürdürülebilirlik Kavramının İçini Doldurmakta

Bütün bu yazının sonuna gelindiğinde “turizm olmamalıdır” ya da “turizm kötüdür”, “turizm çevre düşmanıdır” demiyoruz, diyemeyiz. Turizm olmalı, turizm olacak! Ama nasıl bir turizm? Bozmayan, yok etmeyen, koruyan, korumayı finanse eden bir turizm elbette... Bunun için, yani sürdürülebilir turizm için yapılacak çok şey var. Hiçbir şey için geç değil. Ya da “artık çok geç” diyerek, ellerimizi göğsümüzde kavuşturup beklemeyi tercih edeceksek, neden bu yazıyı buraya kadar okuyarak zaman harcadınız? Görevimizdir, düşünmek, dert etmek, çözüm üretmek, çözümleri savunmak, herkes kadar, hatta turizmle uğraşanlar için herkesten çok... Ortak akıl harekete geçmeli, resmi akıl ortak aklı dikkate almalı. Yanlışları tekrarlamayıp, doğruya izin ve destek verilmek zorunda...

Turizm olmalı, turizm olacak! Sadece zenginliğin paylaşımı için değil, anlamak için, sevmek için, kabul etmek için turizm olmalı... Mardin’e hiç gitmemiş olanla, Mardin’de 15 gün yaşamış olanların, Mardin ve Mardinli için yargıları farklıdır. Türkiye’ye gelmiş, gezmiş bir Avrupalı için de Türkiye farklıdır, buraları Arap sananlara göre... Gezdikçe tanır, tanıdıkça seversiniz.

Turizm yalnızca “bozan” değildir, olmamalıdır. Bozulmaması için tek çare yasaklar, engeller değildir. Su, önüne konan setleri eninde sonunda yıkacaktır. Doğru olan suyun akışına barışçı bir yön vermektir. İnsanoğlu ve “medeniyeti” ile doğanın barışı için... Çare, turizme salt “ticari” bakmamakta, ona doğru bir yön vermektedir. Sürdürülebilirlik, içi doldurulması, hukukla sarmalanması gereken bir kavram ve herkes için her alanda sürdürülebilirliği sağlamak bir görevdir.